

A munkácsi püspökök arcképcsarnoka

A kárpátaljai ruszinok és magyarok, mint tudjuk, a Munkácsi Püspökséghez tartoztak. A nagyközönség (kárpátaljaiak és „itthoniak”) számára azonban nemigen ismert az egyházmegye története, és főleg püspökeinek kiléte, tevékenysége. Kiváló forrás került most kezünkbe erre vonatkozóan: Bereghi Szlivka József barátunk **„Dioecesis Munkacsiensis in faciebus”,** vagyis **„A Munkácsi Egyházmegye arcokban”** c. könyve, amelyben a szerző a munkácsi püspökök arcképét is rekonstruálja, és rövid történelmi körképet is ad a szereplőkről. Mivel nemrégiben módom volt ebbe a műbe beletekinteni, ennek alapján próbálom összefoglalni mostani ünnepünkön a munkácsi püspökök történetét és jelentőségét.

Az egyházmegye előéletét a **9. századig** vezethetjük vissza: amikor **Szent Cirill és Metód** működött, hiszen ők teremtették meg a szláv egyházi nyelvet. Tevékenységük pápai felhatalmazással folyt, mind a nyugati, mind a keleti szertartás joggal tekintheti őket sajátjuknak. Egyébként teljesen hamis kép az, hogy a magyarok megtérítése csak Szent István alatt kezdődött el. A magyarság és a szláv népek ősei először a bizánci kereszténységgel találkoztak.

A második láncszem ebben a folyamatban, a **10. században Hierotheosz** püspök volt, akit a katolikus és az ortodox egyház napjainkban szentté nyilvánította. Igenis volt egyházi hierarchia jóval a szentistváni egyházszervezet előtt, mégpedig bizánci jellegű! A görög kereszténység hatását jól mutatják szláv eredetű egyházi szavaink, mint a püspök, pap, kereszt, pünkösöd stb.

A **11. században** fejeződött be kétségtelenül a magyarság kereszténnyé válása. Ma már világosan látjuk, hogy **Szent István** királyunk politikai döntést hozott, mikor elsősorban a nyugati egyházhoz kapcsolta országát.

Egyházszervezete kiépítésében azonban bizánci mintát követett (ld. az esztergomi érsekeknek a pátriárkákra emlékeztető jogkörét). A keleti országrészben, így főleg Szepes megyében évszázadokon át működtek görög szertartású parókiák,

miközben a terület jogilag Róma hatáskörébe tartozott. Az új országban továbbra is jelen voltak a keleti szertartás képviselői, lásd az akkor még keleti jellegű csanádi egyházmegyét, sőt a nyugati országrészben is ott volt a szávaszentdemeteri kolostor, sőt keleti szerzetesek éltek Visegrádon és sok más helyen is, Veszprémben pedig görög apácák voltak, akik pl. a királyi koronázó palástot szőtték). Szent István országa, **Hungária** nyitott volt a legkülönbözőbb eredetű népek, és mindkét szertartás irányában.

Egyetérttek Bereghi Józseffel abban, hogy nem szól, sőt szót sem ejt 1054-ről, a **keleti egyházszakadásról**. A hallgatás magyarázata: Róma és Bizánc nézeteltérése távoli egyházpolitikai ügy volt; itt, Közép-Európában egész egyszerűen nem tudatosodott, nem érezte hatását. Más forrásból is tudjuk: Szent László királyunk pl. a szabolcsi zsinaton számos „keleti” szokás jelenlétét törvényesítette (mint a papok nősülése, a húsvét megünneplése a keleti egyház gyakorlata szerint). Leányát, Szent Piroskát is minden további nélkül adta oda Szent László a bizánci császár feleségéül. Tudjuk, idén ünnepeltük halálának 880. évfordulóját.

De visszatérve a történelem menetéhez, hazánkban a **12-14. században** elsősorban görög szertartású kolostorok vitték tovább a keleti kereszténység jelenlétét, amelyek mindig elismerték Róma főségét.

Így érkezünk el a **15. századhoz**, a munkácsi egyházkerület megszületéséhez. A kezdetek rekonstruálása nehéz feladat, hiszen az első időkről írásbeli dokumentum nemigen van a kezünkben. A hagyomány azonban sok részletet tisztázott. Hagyományra, de a kutatások eredményeire is támaszkodva Bereghi Sz. József alap-állítása: a munkácsi egyházmegye első ordináriusa egy **Lukas** nevű szerzetes volt (ami szintén egy kolostor: Csernekhegy jelentőségére utal), akit kvázi-püspöknek tekintettek, de akit maga Mátyás király nevezett ki a terület ordináriusának. Az utódok kis jóakarattal őt tekintik 1. munkácsi püspöknek. Őt a 2. munkácsi püspöknek tekinthető **I. Ioannes** követte, immár püspöki hatalommal felruházva. NB - a krónikások latin nevükön nevezik meg a püspököket, mint ezt a korabeli egyházi iratok is tették, ezen túlmenően pedig ezzel aláhúzzák a Rómához való tartozás tényét.

A **16. században** egyik oldalról (a Mohácsi vész után) az oszmán törökök beáramlása és az ország három részre szakadása, másik oldalról a protestantizmus veszélyeztette a még nagyon ingatag lábon álló egyházmegye életét. Ebben a korban, amikor gyilkosság is megesett Beregszászban, a domonkosok templomában, **I. Ladislaus** volt Munkács (3. számú) püspöke, aki megóvta népét a szakadár szellemtől. Ekkor az egyházmegyének az egykori királyság megmaradt részétől, Erdélytől és a helyi hatalmasságoktól (vö. Báthoriak), sőt a törököktől is meg kellett őriznie függetlenségét. Ilyen helyzetben kormányzott a következő (4. számú) püspök, **Hilarius** (vagy Laronius), majd utána **II. Ladislaus** (az 5. számú ordinárius).

A **17. században** még jobban erősödött az erdélyiek nyomása, hogy elszakítsák a görög szertartásúakat Rómától és a magyar királyság befolyásától. Ennek a kísértésnek állt ellen a 6. munkácsi püspök, **Sergius**, még akkor is, amikor ellenpüspököket próbáltak helyére állítani. Utána **Petronius** következett a püspöki trónon (mint 7. számú püspök), akit már az erdélyi fejedelem iktatott be, ezzel

is jelezni akarva, hogy ugyanazok a jogok illetik meg, mint korábban a magyar királyokat. Az eredmény siralmas volt – a hitélet és a hívek öntudata szempontjából. Ugyanígy került trónra **II. Ioannes** is (a 8. számú püspök), aki azonban sokat tett a Rómával való egység helyreállítása érdekében, annak ellenére, hogy az erdélyi fejedelem ültette trónra.

Nagy évszázad volt ez számunkra. 1633-ban lett Munkács 9. püspöke **I. Basilius**, akit hiába váltottak le az erdélyiek, 1646. április 24-én megtörtént az esemény, hogy az egyházmegye 63 papja kimondta a katolikus egyházhoz és így Rómához való tartozását. És itt ismét igazat adok Bereghi Józsefnek: nemigen mondhatjuk ezt az eseményt és ezt a folyamatot „uniónak”, egyesülésnek, ahogy megnevezni szokás, mintha ez az egyházzrész addig az ortodoxiához tartozott volna, és csak ezzel a lépéssel jutott volna el a Rómával való egységig. Ez az esemény annak kimondása volt, hogy a néhány évtizednyi útkeresés után az egyházmegye visszatért arra az útra, melyen kezdettől járt, és ez az „egy, szent, katolikus és apostoli Anyaszentegyház” útja volt.

A papság új püspököt is választott, a tizediket a sorban, **Petrus Partenius** személyében (1651-1665). Az egyházmegye keleti részén (erdélyi befolyásra) **Ioannicius** uralkodott (11. püspökként), majd **Porphirius Arden** következett (12.-ként). A 13. munkácsi püspöknek, **Methodiusnak** ellenpüspökök egész sorával kellett megbirkóznia.

A Szentszék és a magyar király jól látta, hogy nagy fajsúlyú vezetőre van szükség a püspöki széken, és így került sor **Ioannes Jozephus de Camelis** csatasorba állítására. Ez a 14. munkácsi püspök görög nemzetiségű volt, nagy tudású, nagy tapasztalattal rendelkező főpap. Róma 1689-ben apostoli vikáriusnak nevezte ki, mert ebben látta annak biztosítékát, hogy az egyházmegye kitartson a pápa mellett. Uralkodása alatt történt meg a pócsi csoda, az Istenszüllő-ikon első könnyezése 1696. november 4-én, amely mintegy égi pecsétet csókolt a kifejlődőben lévő egyházmegye életére.

Kevesen tudják, hogy egy év múlva történt a **zentai csata**, amikor a magyaroknak sikerült legyőzni a törököket, és ezt a győzelmet a közvélemény a pócsi Máriának tulajdonította, ti. akkoriban szállították át a kegyképet a császárvárosba, Bécsbe, ahol mind a mai napig a **Staphansdomban** őrzik. Mint tudjuk, a kép másolata még két ízben könnyezett, és ha belegondolunk, Pócs még mindkét eset idején Munkácshoz tartozott, tehát a máriapócsi csodák megerősítő jelet jelentettek a Munkácsi Egyházmegye papjai és hívei számára!

A **18. század** elején a 15. ordinárius **II. Ioannes Jozephus** volt, a 16. pedig **Georgius Genadius**, aki de Camelis püspökhöz hasonló, nagy műveltségű főpásztor volt. Uralkodása alatt történt meg a 2. pócsi könnyezés. A Bizánczy-családból származó püspöknek sikerült megvalósítania az egyházmegye lelki

egységét. E püspök alatt alakult ki az a gyakorlat, hogy az egyházmegye ordináriusa egyúttal apostoli vikárius is volt, amellel címzetes püspöki rangot is nyert Rómától. Mindkét tényező a katolicitás megerősítését célozta.

A 17. ordinárius **Simeon Stephanos**, a 18. pedig **Georgius Gabriel** volt. Alatta alakult ki az, hogy az egyházmegye fölött az Egri Egyházmegye patronátust gyakorolt. És itt ismét egyetértek Bereghivel: ez nem valamiféle vazallusi helyzet vállalása volt, hanem az időnként újra-újra fellángoló elszakadási veszély elhárítását szolgálta. Munkács 19. püspöke Olsánszky Emmánuel, püspök néven: **Michal Manuel** volt, utódja pedig (a 20. sz. püspök) **III. Ioannes**. Ekkor érkezett el Munkácsra a pápai bulla (címe: **Eximia Regalium Principum**), amely pontot tett az egyházmegye legalizálásának folyamatára. Ettől kezdve a munkácsi püspök ténylegesen megyéspüspök volt, és többé már nemcsak apostoli vikárius.

A **18-19. század fordulójára** esett a szintén egyik legjelesebb (a sorban 21. számú) munkácsi püspöknek, **Andreasnak** (Bacsinszky Andrásnak) az uralkodása, aki a nagy nyugati egyházmegyékhez hasonló egyházi és kulturális reformokat hajtott végre, sőt Bécsben megszervezte a görög szertartásúak szinodusát is. Utóda **Michael** lett volna, de Isten idejekorán magához vette. Őt követte volna **Gregorius**, azonban ő nem a munkácsi, hanem a **Relata semper** kezdetű bulla által megalapított Eperjesi Egyházmegye első püspöke lett. Így **Alexiost** tekinthetjük 22. püspöknek. Őt **II. Basilius** követte, aki ugyancsak sokat tett a rá bízott nyájért. Nevéhez híven ő alapította meg az egyházmegyében a **Nagy Szent Bazil Társulatot**.

A század következő főpapja (a 24. munkácsi püspök) **Stephanosz** volt, aki alatt újra megindult a belső ellenségeskedés, bomlás folyamata. Ennek csak **IV. Ioannes**, a 25. ordinárius tudott gátat vetni.

A munkácsi püspökök sorát **Julius** (mint 26. püspök) folytatja, uralkodása már átnyúlik a **20. századba**, a sort végül **Antonius** (a 27. számú püspök) zárja.

Hadd említsem meg: a 3. máriapócsi könnyezés még munkácsi püspökség megléte idején történt (ti. ekkor még Pócs is oda tartozott), és mintegy előre jelezte azt a vérzivataros évszázadot, amely ezután következett – mind a ruszin, mind a magyar nép, de főleg a Munkácsi Egyházmegye számára: Az I. világháború és Trianon ugyancsak megrázta Munkács életét is – mint ez ismerős valamennyiünk számára.

Ezután, 1912-ben született meg a **Hajdúdorogi Egyházmegye**, mintegy Munkács másik gyermeke (Eperjes után), a **Christifideles Graeci** kezdetű pápai bulla nyomán. Bereghi Sz. József Antoniust tekinti az **utolsó munkácsi püspöknek** – tekintettel arra, hogy az ő uralkodásáig állt fenn az egyházmegye addigi főbb egysége, és utána már a szétesés, az üldöztetés, sőt a felszámolás

időszaka következett, még ha az nem is bizonyult véglegesnek. A 20. században 1912-ig **Firczák Gyula**, 1912- 24-ig Papp Antal érsek, miskolci exarchátus ordináriusa, utána **Gebei Péter**, 1924-1931, majd **Sztojka Sándor**, 1932-43.

Sztojka Sándor munkácsi püspök Kárpátalja szülötte, a ruszin nép és a görögkatolikus egyház apostola nehéz, vészterhes időkben (1932 és 1943 között), amikor Csehszlovákiához, majd részben Magyarországhoz csatolták Kárpátalját. Életművét ebben a *két mondatban* lehetne összefoglalni: 1. A ruszin nép jövőjét csak Magyarországhoz kötődve tudta elképzelni. 2. A görögkatolikusságot nem illetéktelen betolakodóknak, hanem mintegy „őshonosoknak” látta Kárpátalján és egyáltalán, magyar földön.

A mi hajdúdorogi megyéspüspökünk (aki édesapámat és jómagamat is pappá szentelt), **dr. Dudás Miklós** apostoli adminisztrátor volt (1944. 01. 01-től 09. 24.), olyan időszakban, amikor más módon nem lehetett megoldani az egyházmegye kormányzását.

Külön szót érdemel **Romzsa Tódor** (1944-1947). Munkács nagy püspöke volt a vértanú-sorra jutott Romzsa, aki azóta (II. János Pál alatt) a boldogok sorába emelkedett.

Romzsa után végbement a kárpátaljai görögkatolikus egyház hivatalos felszámolása. A további tragikus utat már jól ismerjük. Sztálin alatt, illetve Ukrajnában Hruscsov pártfőtitkári uralma alatt felszámolták a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyét. Az akkori vezetés cinikusan „reunióknak” nevezte az **ortodoxizálást**, ami a mondottak után szintén elfogadhatatlan kifejezés, hiszen az egyházmegye jószereivel sohasem volt az ortodoxia része, hanem a katolikus egyházhoz tartozónak tudta magát.

Tehát majdnem két évszázad nyugalma után, a 2. világháborút követően, a Kárpátalját bekebelező **szovjet birodalom átfogó támadást indított** a görögkatolikus egyház ellen. Püspöküket, Romzsa Tódort 1947-ben meggyilkolták, két évre rá pedig az egyházközségek mindegyikét beolvasztották a Moszkva központú pravoszláv egyházba. Míg azt a 129 papot, akik nem voltak hajlandók áttérni, ugyancsak 1949 folyamán, három hullámban, a Gulag koncentrációs táborába hurcolták. Közülük 28-an oda is vesztek.

Egyházunk azonban **mégsem szűnt meg létezni**, csak illegalitásban működött. Mintegy 50–60 papunk ugyanis elkerülte az elhurcoltatást. Ők már 1949-ben megszervezték az illegalitás viszonyai között folytatott egyházi munkát. Az 1956-os amnesztia után hazatért papok azután tovább bővítették ezt a tevékenységet.

Az illegalitásban eltelt negyven nehéz esztendő alatt **hat püspöke volt** a rejtetten továbbélő egyházmegyének. Ketten közülük már nincsenek az élők sorában. Egyikük **Orosz Péter** volt, akiről Róma nem mondta ki, hogy megyéspüspök, de ott volt azután **Chira Sándor** szentelő püspök (1945-1983), **Szabó Konstantin** (a földalatti egyházban), **Murányi Miklós** szentszéki vikárius (1947-1957), apostoli adminisztrátor (1957-1979), **Holovács József**, **Margitics Iván** és **Szemendi Iván** (1979-2002), akinek az kormányzása már átnyúlt az új korszakba.

Az underground korszakban **Dr. Ortutay Elemér** "egyszemélyes teológiaként", papokat képzett az egyház számára. És négy évtizeddel a hivatalos eltöröltetés után, **1989 decemberében**, a társadalomban végbemenő demokratizációs folyamatok eredményeként, legalizálták a görög katolikus egyházat.

Ezt a lépést hosszadalmas küzdelem előzte meg, melyet főként a titokban felszentelt püspökeink és papjaink, továbbá az aktív híveink folytattak a hatóságokkal úgy Kijevben, mint Moszkvában. A **hivatalos bejegyzés** meg is történt. Ez azonban még nem jelentette egyúttal az egyház rehabilitációját, sőt a teljes jóvátételre még mind a mai napig várunk kell.

Egy évvel a legalizálás után az egyházmegyének már volt ordinárius püspöke, az említett **Szemendi Iván**, volt két segédpüspöke, **Holovács József** és **Margitics Iván** (megjegyzem, később 2001-től 2003-ig **Dzsudzsár Gyurá** volt a segédpüspök), és ami talán még fontosabb, volt mintegy 60 papja az egyházmegyének. Nem rendelkeztek azonban egyetlenegy templommal sem, noha 1944-ben még 400 templomban hirdették az igét Kárpátalja-szerte a görög katolikus lekipásztorok. Az újjászerveződés során, természetesen, követelni is kezdték ezek visszaszolgáltatását a sorban megalakuló egyház-községek. Ennek során aztán óhatatlanul konfliktusba keveredtek az ortodoxokkal.

Meg kell még említenem egy további, szintén nagyon furcsa, összetett kérdést. Tudjuk, a 300.000 kárpátaljai görög katolikus mellett Nyugat-Ukrajnában működik egy több millió hívet magába foglaló főegyházmegye, Lemberg (Lviv, Ivov) központtal. Vajon milyen a viszony **Munkács és Lemberg** között?

Munkács vitában áll a galíciai görög katolikus főegyházmegyével. Az ottaniak ugyanis arra törekednek, hogy püspökségünk legyen alárendelve a korábban Ljubacsevszkij kardinális vezette, öt egyházmegyéből álló főegyházmegyének. A mi papságunk egy része is hajlik e felé a megoldás felé. Korábbi és mai

püspökeink mind, és papjaink mintegy 70 százaléka azonban továbbra is a római Szentszék közvetlen alárendeltségében kíván maradni (mármint nem Lvov /Lviv/ vezetése alatt). A munkácsi püspökség és a lebergiek közti vita kapcsán a Vatikán már apostoli vizitátort is küldött Ukrajnába, kivizsgálni az ügyet és jelentést tenni róla. Antonio Franco ukrajnai apostoli nuncius is foglalkozott a kérdéssel. Ő azt javasolta, hogy a munkácsiak tényleges különállásuk fenntartása mellett ismerjék el Lemberg névleges fensőbbiségét, főhatóságát. A mieink viszont ebbe sem mentek bele. Ebben az esetben ugyanis hivatalosan az Ukrán Görög Katolikus Egyház része lennének, pedig a Munkácsi Egyházmegye egy soknemzetiségű püspökség, és ha ebbe – mármint a névleges csatlakozásba – belemennének, az egyházmegye vélhetőleg elveszíthetné a nem ukrán nemzetiségű (ruszin, román, szlovák, magyar ajkú!) görögkatolikus hívek támogatását.

Ha már a nemzetiségi megoszlásról van szó: az ukrán érzelműek mellett vannak itt ruszin öntudatúak (a papság mintegy 70 százalékban ruszin érzésű), azonkívül románok (Szlatina környékén) és magyarok is. NB bizonyos fokú **ruszin–ukrán ellentét** is ott lappang tehát a lebergi (ma már: kijeivi) főegyházmegye és a munkácsi püspökség viszonyában.

Visszatérve a **magyar nemzetiségű hívekre**: ők mintegy 30.000-en vannak. Harminc magyar vagy részben magyar lakta településen élnek, főleg Beregszász környékén. Az itteni görög katolikus templomokban vagy magyarul, vagy (amennyiben a település vegyes lakosságú) magyarul és egyházi szlávul folyik az istentisztelet. Amúgy az egyházközségek többségében az egyházi szláv istentiszteletek nyelve, de vannak ukrán, román és – mint már szó volt róla – magyar (és magyar anyanyelvű) egyházközségek is.

Végül, visszatérve fő témánkhoz, a munkácsi püspökök sorához, befejezésül hadd említsem meg még: Munkácson **Milan Šášik** megyéspüspök kormányoz (2002-től), és 2013-tól **Luscsák Nilus** a segédpüspöke.

Dr. Cselényi István Gábor
ny. egyetemi tanár, görögkatolikus lelkész